

Modernite ve Kıyamet

Henri de Lubac, Karl Löwith, Jacob Taubes

Bengül Güngörmez

LiBeRtE

Modernite ve Kıyamet

Henri de Lubac, Karl Löwith, Jacob Taubes

Bengül Güngörmez

ISBN: 978-605-9823-32-6

Hüsamettin Arslan Dizisi | 1

Liberte Yayınları® | 218

3. Baskı: Kasım 2022

© 2018, Liberte Yayınları®

Tüm hakları saklıdır. Tamamı veya herhangi bir parçası, hiçbir şekilde fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yayınevimiz bunu yapanlar ve buna teşebbüs edenler hakkında kanunî takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Yayın Yönetmeni: **Emre Turku**

İç Tasarım: **Yavuz Selim Erfidan**

Kapak Tasarımı: **Mesut Koçak**

Baskı: **Meteksan Matbaacılık**

Adres: Beytepe Köyü Yolu, No: 3, 06800, Çankaya / Ankara

Telefon: (312) 266 44 10 | Faks: (312) 266 41 50 | Sertifika No: 46519

LiBeRtE
yayıncı grubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 52155

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Bengül Güngörmez

1977 Fethiye/Muğla doğumlu olan Bengül Güngörmez ilk ve ortaokulu Fethiye’de tamamladıktan sonra İzmir Namık Kemal Lisesinden başarıyla mezun oldu. Uludağ Üniversitesi Sosyoloji bölümünde lisans eğitimini aynı alanda yüksek lisans eğitimiyle devam ettirdi. Amerikalı muhafazakâr sosyolog Robert Nisbet üzerine lisans tezini yazdıktan sonra Ege Üniversitesinde Sosyoloji alanında doktora eğitimine başlayan Güngörmez bu esnada TÜ-BİTAK bursu kazanarak Almanya’nın Münih kentinde bulunan Ludwig Maximilian Üniversitesinin Geschwister-Scholl Institut PolitikWissenschaft’taki Eric Voegelin Arşivinde doktora tezi çalışmalarını bir yıla yakın bir süre boyunca sürdürdü. Orada Alman politika filozofu Eric Voegelin’in asistanı ve meslektaşı Prof. Dr. Peter Opitz ile çalıştı. Voegelin hakkındaki doktora tezi sonradan Eric Voegelin, İnsanlık Draması: Din-Politika İlişkileri başlığıyla Paradigma Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Din-politika ilişkileri üzerine çalışmaları dışında muhafazakârlık hakkındaki makaleleriyle ve çevirileriyle de tanınan Güngörmez hâlen Uludağ Üniversitesi Sosyoloji bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	1
Takdim	3
Önsöz	7
Giriş: Modernitenin Politik Teolojisi	23
1 Modernitenin Kritikleri	37
Dine Muarız Bir “Din” Olarak Modernite	42
“Aydınlanma Teolojisi” Olarak Modernite	52
İlerleme Teolojisi Olarak Modernite.....	61
Gnostisizm Olarak Modernite: İçkin Apokalypse.....	66
2 Henri de Lubac, Karl Löwith, Jacob Taubes	71
Henri de Lubac ve Ateist Hürmanizm	71
<i>Henri de Lubac: Hayatı</i>	71
<i>Tanrıya Açılan Savaş: Ateist Hürmanizm</i>	75
<i>Feuerbach ve Nietzsche</i>	78
<i>Comte ve Yeni İnsanlık Dini</i>	85
Karl Löwith ve Tarihte Anlam	92
<i>Karl Löwith: Hayatı</i>	92
<i>Tarihte Anlam ve Kıyamet Olarak Devrim</i>	96
<i>İnâyete Karşı İlerleme</i>	104
<i>Fioreli Joachim</i>	108
<i>Löwith’in “Netice”si</i>	111

Jacob Taubes ve Batı Eskatolojisi	113
<i>Jacob Taubes: Hayatı</i>	113
<i>Batı Eskatolojisi: Tarih, Eylem ve Özgürlük</i>	117
<i>Geist ve Tarih</i>	122
<i>Modernite ve Kıyamet</i>	128
<i>Avrupa'nın Felsefî Eskatolojisi</i>	133
<i>Taubes'nin Teolojik Politîği</i>	137
Sonsöz	145
Kaynakça	155

*Bu kitabı hayatımın her anında bana destek olan
"biricik" kardeşim, Betül'e ithaf ediyorum....*

Teşekkür

ÖNCELİKLE KİTAPTA DOĞRUDAN EMEĞİ OLAN, KİTABIMI birsürü meşguliyetinin arasında, sıkılmadan okuyup değerlendiren ve kaleme aldığı takdimiyle şereflendiren kıymetli hocam Atilla Yayla'ya, kitabımın felsefi tenkitine yaptığı katkılar ile tashih ve tavsiyeleri için dostum ve aynı zamanda hocam olan Hüseyin Aykut'a müteşekkirim. Bitmek bilmeyen sorularıma o müthiş sabırla cevap vermiş olmasaydı çalışmam boyunca beni huzursuz eden çok güç felsefi problemlerle başa çıkmam kesinlikle mümkün olmazdı.

Hiçbir ricamı kırmayarak kitabıma kaynak sağlayan dostlarımdan, en başta, Almanya'daki kütüphanelerin kapılarını bana ardına kadar açan meslektaşım ve arkadaşım Serdar Güneş olmak üzere Amerika'da bulunan bazı metinlere ulaşmamı sağlayan akademik yol arkadaşım Hasan Şen ve yine her Almanya'ya gidişinde bana üşenmeden kitap taşıyan dostum Mehmet Tahir Öncü'ye medyun-i şükranım. Bu çalışmayı maaşım dışında hiçbir mali destek olmadan ve hiçbir yardım almadan finanse ettim. Sınırlı bir bütçeyle, devasa bir literatürün parçası olan her kitabı satın almaya

gücüm yetmiyordu ve şüphesiz yukarıda isimlerini zikrettiğim dostlarım olmasaydı kitabım bu kadar zengin bir kaynakçaya asla sahip olamayacaktı.

Bu kitabı yazarken kitabımın mizanpajında ve yazım sürecinde katkısı olan, bana manevi desteklerini esirgemeyen, sıkıntılı ve bunalımlı anlarımda beni yalnız bırakmayıp heyecanla “hocam kitap ne zaman bitiyor?” diye sürekli soran ve “işe gitmemin tek sebebi olan” öğrencilerim, Yılmaz, Hakan, Alperen, Ahmet, Müslüm, Mesut, Faruk, Merve, Seda, Meryem, Özge ve Mustafa ile burada adını saymadığım diğer sosyoloji-felsefe bölümü öğrencilerime derinden minnet duygularımı ifade etmek şükür ki sonunda nasip oldu.

Sonda ifade etsem de her şeyden önce aileme minnettirim. Okumak çoğuldur. Yazmak yalnızlığı talep eder. Çalıştığım dönemlerde onlara pek fazla vakit ayıramadım ve bu yüzden yokluğumla kendilerini çokça üzdüm. Buna rağmen kitabın yazım süreci boyunca hem maddi hem de manevi olarak anlayış ve fedakârlık göstererek sabırla ıstırabıma ortak oldular.

Takdim

MODERN İNSAN SİYASET HAKKINDA FİKİR YÜRÜTTÜĞÜ zaman teolojinin hiçbir tesiri altında kalmadığını, dinin hayata ciddi bir etkisinin olmadığı, tamamen seküler ve büyük ölçüde derinliksiz ritüellere dönüştürüldüğü bir ortamda hareket ettiğini kabul etmeye meyillidir. Ona sorarsanız dinin toplumsal hayattaki belirleyiciliği artık geride kalmıştır. Aydınlanma dini ve hatta Tanrı'yı devre dışı bırakmıştır. Rasyonel bilgiyi, dinî – teolojik bilginin, insanı ise Tanrı'nın yerine yerleş-tirmiştir. Artık ortaya konacak toplum tasavvurları aklın ürünü ve tamamen dünyevî olacaktır, başka türlü olması düşünülemez. Modernite denilen şey de zaten bunun pratiğinden ibarettir.

Acaba böyle midir? Batının bütün büyük kafaları bu yaklaşımı kerhen yahut heveskâr birşekilde kabul etmiş midir? Daha doğrusu ona teslim olmuş mudur? Düşünce dünyasındaki ege-men bilgi kaynaklarına ve hâkim kanâate bakarsanız bu yaklaşıma teslim olunduğunu zannedebilirsiniz. Meselâ, Türkiye'de en yaygın biçimde okunan Batılı filozofların ve varlık gösteren fikrî çizgilerin neredeyse tamamı bu doğrultudadır; Türkiye'de-

ki düşünme pratiği, ‘popüler’ olması hasebiyle, Aydınlanma kritiği yapan birkaç filozofa gösterilen alâka dışında son derece Aydınlanmacıdır. Bunu anlamak için üniversitelerin sosyal bilimlerle meşgul olan felsefe ve sosyoloji bölümlerindeki havayı biraz teneffüs etmek yeterlidir. Bereket versin istisnai isimler çıkıyor. Bengül Güngörmez bu istisnai isimlerin önde gelenlerinden birisidir. Akademik hayatında sürüye katılmamakta direnmekte ve tamamen farklı bir çizgide ilerlemektedir. Büyük muhafazakâr filozof Eric Voegelin üzerine hazırladığı ve kitap olarak da yayımlanan doktora tezi, *Eric Voegelin: İnsanlık Draması, Din-Politika İlişkileri* bunun ilk adımıydı. Elinizdeki *Modernite ve Kıyamet: Henri de Lubac, Karl Löwith, Jacob Taubes* başlıklı ikinci kitabı, onun bu çabalarının yeni bir ürünü.

Modernite ve Kıyamet: Henri de Lubac, Karl Löwith, Jacob Taubes, Batı’nın üç ünlü ‘muhafazakâr’ filozofunun Aydınlanma, modernite, din, teoloji, sosyal ve siyasî teorinin sekülerleşmesi gibi konularda ezber bozucu analizlerini özetlemektedir: Henri de Lubac, Karl Löwith, Jacob Taubes. Bu isimlerin hepsinin altını çizdiği husus şudur. Ne Aydınlanma ne de modernite teolojiden tam bir kopuşu mümkün kılmıştır. Aydınlanma çağının ve modernitenin sosyal ve siyasî teorileri teolojiiyi ret iddialarına rağmen teolojiden derinlemesine etkilenmiştir, birçok bakımdan teolojinin izlerini taşımaktadır ve bazı durumlarda Batılı düşünürler yeni, seküler teolojiler geliştirmişlerdir. Dünyanın iyi ile kötü arasındaki çatışmaya dayanması, ebedî kurtuluş, tarihin sonu, seçilmiş insanlar, binyılcılık ve modern mesihçilik gibi tezler tamamen teoloji kaynaklıdır. Tarihi safhalara ayıran düşünürlerin genellikle üç safhalı tarih şemaları geliştirmesi dahi Hıristiyanlık’taki teslis inancının bir yansımasıdır. Dahası tarihi modern tarzda anlayışımız tamamen teslis öğretisine dayanır. Nasyonal sosyalizm,

komünizm, jakobenizm gibi totaliter akımlar bu itibarla teolojik karakterlidir.

Çalışmada en çok dikkatimi çeken hususlardan biri ünlü sosyolog Auguste Comte'un modernite karşısındaki tutumudur. Bazı eskatolojik filozoflar Tanrı'nın ve teolojinin öldüğünü ve artık dünyada bir yeri olmadığını, insanların onlardan kurtulduğunu iddia ederken, en isabetli teşhisi Comte yapıyor. Klasik teoloji öldüyse onun yerine yeni bir teoloji koymak gerektiğini düşünüyor ve pozitivizmi bu amaçla geliştiriyor. Diğer bir nokta ise Marx'ın durumu. Marx, dinî düşünce zembereğini takip ederek, Taubes'nin işaret ettiği üzere, ebedî kurtuluş fikrini savunmuştur. Onun teorisinde proleterya yeni Mesih'tir. Sosyalist ekonomi ise kurtuluşun ekonomisidir. Son olarak Fioreli Joachim'ın durumundan söz etmeliyim. Ben Joachim'i daha ziyade Hristiyanlık-taki heretik radikal akımlardan birinin vahşi öncüsü zannediyordum. Çalışmadan öğrendim ki, Joachim Batı teolojik düşüncesinde derin izler bırakmış, hatta neredeyse yepyeni bir çizgi yaratmış bir düşünce adamı, bir teolog.

Bengül Güngörmez'in bu çalışması sadece kendisi ne ise o olduğu için kıymetli değil. Aynı zamanda Türkiye'de çok ihmâl edilen kuvvetli bir düşünce geleneğini tanıtmaya ve kurucu rasyonalist düşünce akımlarına karşı dalgaya bir tuğla koymasına da önemli. Sevgili Bengül ile de sıklıkla paylaştığımız üzere ülkemizin düşünce hayatında Batı teolojisinin ve muhafazakâr düşünce geleneğinin ihmâl edilmesi, yani bilinmemesi ve akademik olarak çalışılmaması çok büyük bir eksiklik. Bu çalışma hem bu eksikliğin giderilmesi hem de benzer çalışmalarını yapacak ve kitapta zikredilen önemli eserleri Türkçe'ye tercüme ederek dilimize kazandıracak kimselerin teşvik edilmesi bakımından da değer ve önem taşıyor.

Modernite ve Kıyamet: Henri de Lubac, Karl Löwith, Jacob Taubes'i bize kazandırmış olmasından ötürü Bengül GÜNGÖRMEZ'i tebrik ediyorum. Daha fazlasını yapmaya muktedir olduğunu biliyor ve kendisinden araya çok uzun zaman dilimleri sokmadan bize yeni çalışmalarını okuma imkânı bahşetmesini bekliyorum.

Atilla Yayla

Mart 2014

Önsöz

“Yani sen okuyucu, bu sayfalarda benim insanlar, acılar ve fikirler arasında izlediğim yolu gösteren, kanımla çizdiğim kırmızı çizgiyi bulacaksın. İnsan olmayı hak eden herkes haçını omuzlar ve kendi Golgotha’sına tırmanmaya başlar. Birçoğu, genellikle birinci basamağa, ikinci basamağa varır, solur, yolun ortasına yığılır ve Golgotha’ya, yani görev yığınının tepesine, çarmıha gerileceği, yeniden doğacağı ve ruhunun kurtulacağı noktaya ulaşamaz. Bayılır, çarmıha gerilmekten korkar ve dirilişe varan tek yolun çarmıha gerilmek olduğunu bilmez. Oysa tek yol budur...”

Hayatım boyunca, yalnız bir kelime bana acı çektirmiş ve aşka getirmiştir: tırmanma...Ben bu tırmanışı burada, gerçek ve hayalle karışık bir biçimde sunmak istiyorum...Tırmanışımın bıraktığı kırmızı ayak izlerini de...Ve “kara miğferi” giyip toprağa karışmadan önce acele ediyorum, çünkü bu kırmızı çizgi yer-yüzündeki yürüyüşümün biricik izi olacaktır; ne yazmış ve ne yapmışsam, hepsi su üzerine yazılıp yapılmış ve yok olmuştur.”

El Greco’ya Mektuplar, Nikos Kazancakis

“Ama kim kendisini, önce paramparça etmeden yenileyebilmiştir?”

Rainer Maria Rilke

MODERNİTENİN EN MÜTHİŞ TENKİTÇİLERİNDEN BİRİ-si olan Alman-Amerikalı filozof Eric Voegelin hakkındaki mütevazı çalışmamı nihayetine erdirmiş ve sanki

bir hakikat bulmuş gibi artık biraz rahata ererim diyordum ki çok geçmeden içimdeki meraklı kurt beni kemirmeye başladı. Bana adetâ musallat olan bu ‘budala’ kurt önündeki ile yetinmiyor daima ileriye, ulaşamayacak şeylere bakıyordu. Neden huzurla oturamıyordum? Beni en nihayetinde mutlu eden ama bir o kadar da hırpalayan doktora tezimden sonra manen yaralı, içimde manevi isyanlar ve ruhsal kargaşalarla fikren hâlen bir yere kapılanamamış, orada burada, başka kitaplar arasında serseri serseri dolaşiyor, ne yapacağımı bilemiyordum. Muhayyilemi zapteden fikirler beni tartaklayıp duruyordu. Eric Voegelin’in, kimi zaman merhem olsa da attığı başka pençelerle açılan yaralarım hakikaten bir türlü iyileşmiyordu. Entelektüel tartışma yaraları bir nebze olsun hafifletebilirdi ancak o da mümkün değildi. Zaten Voegelin’in kitaplaşmasının akabinde, çağıyla alâkalı harikulâde tespitlerde bulunmuş bir filozof olan Voegelin, Alman emsalleri Habermas ya da Heidegger gibi popüler bir filozof olmadığından – ülkemizde mevcut yayın organları tarafından popülerleş-tiril-medden bir filozofa entelektüel alâka gösterilmez - hâlâ kendim çalıyor kendim oynuyordum. Yalnız ve yaralı, kendi kendine yetmeye çalışan biri olarak çok sonraları anladım ki “melâl” yahut “dünya ıstırabı” çeken ben, kendi duygusal ve entelektüel ihtiyaçlarıma uygun bir şekilde, derinlerimde yaralı gezmeyi, derbederliği ve bedbinliği ‘iyileşmeye’ tercih ediyordum. Benim istediğim tedavi değil, “hastalığı”. Kuyudan çıkmak değil, kuyunun içinde debelenmek. Sürekli kendi kendini kanatmak. Bu benim talihimdi ve ben bunu hatalı bir şekilde sukut-ı hayal zannediyordum. Hakikatte ise “kurtuluş”tan, “kurtuluş ümidi”nden kurtulmak gerekiyordu. Bunun için de sizi ne kadar kanatsa da kitapların tehlikeli dünyasına yeniden dalmak. Bir kitaptan ötekine geçmek. Belki de Hölderlin doğru söylüyordu: “Tehlike neredeyse kurtuluş da oradadır.” Kurtuluşum yine kitaplardı. Hem de başka kitaplar...

Merhamet, merhamet...“Hayatımız cennet ile cehennem arasında geçer”, “Bu dünyadaki hayat çarmıhı taşıma demektir.” demiş Nikolay Berdyaev; “Ve ayrıca yalnızca kendi çarmıhımı değil, komşumun çarmıhını da taşımam gerekir.” Çarmıhımızla sırtımızda taşınan dünyevî mutsuzluklarımız ve ıstıraplarımızdır. Lâkin yaşanan bu mutsuzluklar ve ıstıraplar Alman teolog Meister Eckhart’a göre hiç bir şekilde boşa gitmez. Onlar, insan hayatı için menfi değil, bilâkis yaratıcı ve tahrik edicidir. “Kemâle götüren en hızlı at ıstıraptır” demiş Meister Eckhart. Kemâle eremesek de, eğer biraz duyarlıysak bu dünyanın yükünü, ıstırabını, yani çarmıhımızı bir şekilde omuzlarız. Omuzlandıkça kendimiz dönüşürüz ve belki de dünyayı dönüştürürüz.

Ünlü düşünür Emmanuel Levinas, Berdyaev’in yukarıda iktibas ettiğimiz çarmıhla alâkalı sözünü yeni baştan formüle eder: “Öldürmeyeceksin” sadece bir yasak değildir, “Komşunun yaşamasını sağlayacaksın” demektir.’ Levinas’ın bu sözü beni âdeta çarpmıştı. Benim çarmıhım da sürekli beni kanatarak sırtımdaydı ve kendi çarmıhımı bile taşıyamazken başkasının çarmıhını nasıl taşıyacaktım? Başlangıçta Voegelin beni öylesine halsiz düşürmüş öylesine takatsiz bırakmıştı ki artık bunun üstüne dişe dokunur bir şey yazamam diyordum. Değil başkasına, kendime bile hayrım yoktu. Hâlet-i ruhiyem tefekkürüme de aksetmişti. Dişe dokunur bir şey yazamamak, hatta ne yazacağını bilememek hayatımı âdeta cehenneme çevirmişti. Zira hazret haklı olarak modern Batı düşüncesinin, Aydınlanma ve modernitenin, bilhassa da modern politikanın defterini âdeta dürüyordu. Onun yazdıkları üzerine ARTIK ne söylenebilirdi? Yalnızca Voegelin değil, Voegelin’den sonra art arda devirdiğim kitaplar Berdyaev’den Lubac ve Levinas’a, Arendt’ten Schmitt, Strauss, Heidegger, Löwith ve Taubes’ye iflahımı kesmişti. Her düşünürün kendi “keşiş kulübesi”ne girip orada saatlerce oturuyordum ve benim bir kulübem

bile yoktu. Düşünce dünyasının devleri ve cüceleri vardır. Ben bir cüceydim. Berdyaev'in göz ağrısı, *İnsanın Yazgısı*'nı okumuş bir kişi artık onun üstüne ne yazabilirdi? Berdyaev'i okuduktan sonra bir kez daha ezilmiş ve ufalmıştım.

Derken Batı'daki üniversitelerle akademik olarak kendisini eş değer sayan ve onlarla yarışmasıyla pek fazla övünen adı lazım değil, ülkemizdeki bir üniversitede yapılan sempozyumda, Voegelin hakkında yazdığım tezden bahsedildiğini duymuş ve aynı üniversitenin mensubu dinleyici bazı profesörlerin tezimden bahseden konuşmacıya, "iyi ama Voegelin ve kitapta geçen bu saydığınız isimler 'gerici'" diyerek tepki gösterdikleri kulağıma gelmişti. Akademik hayatım mütemediyen böyle tiplerle mücadeleyle geçti. Ya üzerinde araştırma yapmayı tercih ettiğim mevzu ya da kullandığım dil, üslup mesele oldu. Ben yazılarımda, düşünceye 'akademik üslup' adı altında frak ya da kravat takmamıştım. Kuru, ağdalı bir üslupla ne olduğu belirsiz, kof ve sözde "öz Türkçe" kelimeler kullansaydım dilim, üslubum "bilimsel" sayılacaktı.

Türkiye'de bu sözde bilimsel yaklaşımdan ötürü Türkçe'de sosyal bilim yapmak, sosyal bilimlerde kendimize ait bir üslup geliştirmek ne yazıkki pek mümkün görünmüyordu. Mesele yalnızca dil, üslup meselesi değildi. Voegelin ve hakkında doktora tezi yazan ben sürekli çarşıya gerildik. Öyle ya, hem ailevi köken itibariyle hem de yaşayış biçimi olarak bu gayet modern ve seküler hâlimle, "muhafazakâr", "tutucu", "gerici", "yobaz", "bağnaz", "mutaassıp", "mürteci", "köktenci" ve "fanatik" vb. takımıyla niçin uğraşıyordum? "Niçin uğraşıyorsun?" suali en çok karşılaştığım ve belki de en zor cevap verdiğim kimi zaman da cevabını veremediğim bir sualdi. Mamafih insan ruhunun kendisiyle kavgasını kimse kolay kolay dile getiremez. Bu kavganın kökeninde bilhassa "merak" bulunur. Ruhla alâkalı sualler hiçbir limanda demirleyemez. Namütenahi bir arayış, meşakkat, duyguların meddü cezri,

bir sürgün, belki de lirik bir ruhsal kriz. Benimkiler de demirlememişti ve içimde her zamankinden daha büyük bir deprem vardı. Düşünce tutuculuğu, yobazlığı affedemiyordum. “Don Kişot kitaplarını yakarak yola düşer.” Nihayet karar vermiştim. Bundan sonra yapacak bir şey yoktu ve Batılı muhafazakâr düşünürler hakkındaki ülkemizdeki mevcut düşünme alışkanlıklarını tehdit etmeye devam edecektim. “Batılı” profesörlerimize inat, dayanamamış Batı düşüncesine eserleriyle damgasını vurmuş üç “gerici”, yani üç “yobaz” daha bulmuştum; Henri de Lubac, Karl Löwith ve Jacob Taubes. Teolojiye demir atmış, felsefeyle uğraşan bu filozoflar Batı düşüncesinin mecrasını anlamada akıntıya kapılmışken üzerinde nefes alınacak atlama taşlarını andırıyorlardı. Baş döndürücü bir fikir zenginliğine sahip bu düşünürlerle alâkalı başladım çalışmaya. Batı düşüncesi, Nietzsche, Kierkegaard, Heidegger, Voegelin, Levinas, Schmitt, Strauss, Arendt gibi düşünürlerden sonra nereye gelmişti ve bizim Batılı olmakla övünen üniversitelerimizin profesörleri neredeydi. Fikirlerine katılsak da katılmasak da bu düşünürlerin farklı cihetlerden bize verdikleri entellektüel rüşvet paha biçilmezdir. Mühim değil, yeni olan her düşünce taşlanır. Batıyı her yönüyle öğrenmek hakkımız ve görevidir. Batıyı aşmak onu her yönüyle öğrenip tüketmekle olabilir. Düşüncede sofuluk, mutaassıplık, sathîlik, fanatizm, ve dogmatizm, düşünce “gericilik” kabul edilemez.

Mühim olan “çözümü değil, bilmeceyi kavramaktır” demiş Ernst Jünger. Bu çalışma Voegelin’in doktora tezimi yazarken bana açtığı bilmecemsi patikalardan birinde seyrediyor. Kitabın ilk bölümü Batı’da yapılmış bazı modernite kritiklerini belirli bir pozisyondan hareketle dile getirme teşebbüsüyle şekillendi. Aydınlanma düşüncesi ve moderniteyle birlikte, sekülerizmin zaferi ve dinin mağlubiyetinin hakikatte “dinin geri dönüşü” yahut “dine dönüş” ile neticelendiği fikri bugün Batı düşüncesinde umumi-

yetle işlenen bir temadır. Bu nokta-i nazardan modernitenin dinsel formlar bakımından Ortaçağ'dan tam olarak kesin bir kopuş olduğu değil, Ortaçağ ile devamlılık arzettiği tezi işlendi. Yine “modernitenin dini dışlayan yeni bir tür din olduğu” tezi bu hususla alâkalı muhtelif düşünürlerin görüşleri ekseninde değerlendirildi. Bu tezle birlikte “modern politik hareketlerin apokaliptik dinsel hareketler olduğuna dair tezler” hülâsa işlenmeye çalışıldı.

“Bir dehâ ile karşılaşınca insan kendi sınırlarının farkına varır” demiş İkbâl. Çalışmam boyunca bir değil birçok dehâ ile karşılaştım. Böylesine şümulü bir meseleyi ele alan her yazar çalışmasının kifayetsizliğini en baştan itiraf etmelidir. Hatta kişinin düşüncesini tekâmül ettiren şey kendi düşüncesinin hudutlarını bilmesidir. Bu çalışmanın da aşılamayan hudutları, noksanlıkları var. Elinizdeki çalışmada modernite nedir, politika nedir, din nedir türünden teorik ve kavramsal mülâhazalara girilmediği gibi modernite, politika, din ve bunların birbiriyle ilişkisi hakkındaki klasik tariflere de yer verilmedi. Okuyucunun bu hususlarda belli bir entelektüel arka plana zaten sahip olduğu varsayıldı. Modernite-din ilişkisi söz konusu olduğunda ülkemizde sıkça tartışılan mevcut tezler bir tarafa bırakılarak yeni bir tezin dile getirilmesi amaçlandı. Bu pratik gaye ile hareket edilirken, Batı düşüncesinde devasa bir literatürü ihtiva eden felsefi tartışmaların ne yazık ki büyük bir kısmı ilgi alanımızın dışında kaldı. Bu tartışmalara tam olarak girildiğinde, - bu tartışmalar bilihassa politik teolojinin alanına giren tartışmalardır - karışımıza çıkan fikrî manzara şudur: modernitenin dini dışlayan yeni bir tür din olduğu iddiası kolayca gerekçelendirilebileceğimiz, “nihaî” bir iddia değildir. Fakat durumun böyle olması kesinlikle bu tezleri öğrenmeyeceğimiz ve üzerinde fikir telâkki etmeyeceğimiz manasına gelmez.

Bugün Batı'da, siyaset ve dinin tehlikeli bir biçimde iç içe geçişinin bir neticesi olarak Amerika'da vuku bulan 11 Eylül saldırıları

akabinde, modernitenin krizine, liberal demokrasiye bu meydan okuyuşa yalnızca (politik) “teoloji” alanından hareketle cevap verilebileceğini öne süren âlimler var. Bilimsel bilginin kritiğinin, Aydınlanmacı aklın “araçsal akla” dönüşmesi ve bizzat Aydınlanmacı aklın tenkitinin ertesinde moderniteyi artık yalnızca teolojiden hareketle yahut ‘politik teoloji’den hareketle kritik edebiliriz diyen teologlar, politika bilimciler, entelektüeller var. Dahası Pentagon’u bile çaresiz bırakan 11 Eylül saldırılarının motive edici gücünün ‘teolojik-metafizik’ mahiyette olduğunu ve “Dünya Ticaret Merkezi’nin imha edilmesinin temel gayesinin din savaşlarını tekrar başlatmak olduğunu” ileri süren entelektüeller var. Modernitenin dini özel alana hapsetme, yani inanç özgürlüğü ve şahsi vicdan meselesine indirgeme temayülünün aksine çağdaş politika teorisinde “dine dönüş” temayülü artık neredeyse bir ‘klişe’ye dönüşmüş hâlde. Sekülerleşme paradigması her geçen gün daha fazla sorgulanıyor. ‘İnancın askıya alınabilirliği’ Batı’da düşünürler için tartışmalı bir mevzu haline geldi. Siyasetin “yeniden-teolojikleştirilmesi” gittikçe daha fazla aktüelleşti.

Bugün Batı’da entellektüeller tarafından hatta sol eğilimli düşünürler tarafından din, 19. Yüzyıl ve ertesinde, Marx’ın dinin çok boyutlu doğasını anlamış olmasına rağmen kendi takipçilerinin eleştirdiği gibi yalnızca gericiliğin, yobazlığın, kitleleri uyutmanın ve aptallaştırmanın bir vasıtası olarak görülmüyor. Din çifte tabiata sahiptir. O, bu çifte tabiatı gereği hem mevcut statükoyu meşrulaştırıcı hem de onu yıkıcı bir güce sahiptir. Mesela tek Tanrı’lı dinlerden Hıristiyanlık kölelerin, ezilmişlerin isyanının çığlığıyken, mevcut statükonun adaletsizliklerine karşı direnişin sembolüyken, Kilise kurumu zaman içinde ezilenler adına konuşmayı bırakıp dünyevî iktidarların güdümüne de girmiştir. Âdetta kitleleri dünyevî iktidarın güdümüne sokmak, itaati sağlayıp ayaklanmaları önlemek üzere bir fetva kurumuna dönüşmüştür.

Bu kontekstte Spinoza'nın *Teolojik-Politik İnceleme*'si onun dinin bu çifte tabiatını çok iyi anladığını gösteren bir metindir ve o, filozofun din kisvesi altında iktidarın ve çıkarların meşrulaştırılması yaklaşımıyla kavgasının âdeta manifestosudur. “*Kalabalığı yönetmek için hurafeden daha etkili bir şey yoktur.*” sözünü zikreden Spinoza, “bu yüzden kalabalık” der, din maskesi altında, büyük bir kolaylıkla, bazen krallarına tanrılar gibi tapınmaya, bazen de insan türünün başbelalarıymışçasına onlardan nefret etmeye itilir.”

Dinin bu çifte tabiatı nedeniyle de siyaseti dine başvurmaksızın düşünmek, iman ve inanç meselelerini politik teorinin dışında bırakmak, teolojii dikkate almamak, modernliği yalnızca sekülerizm kontekstinde ele almak mümkün değildir. İlaveten sekülerizmin kendi metafizik temelini bizzat, Aydınlanma düşüncesinden miras aldıkları felsefî araştırma alışkanlıklarını terk etmeye başlayan Batılı düşünürler tarafından sorgulanışı bugün artık görmezden gelinemeyecek bir hâdisedir. Netice itibarıyla Batı düşüncesinde, Roma Katolik Kilisesi'nin her zaman düşmanı olduğu siyasetteki ‘mesihçilik’ meselesi ile birlikte ‘modern politik dinler’, ‘kuruluş teolojileri’, ‘eskatoloji’ gibi meselelerle gündeme gelen modern düşüncedeki “teolojik kalıntı” üzerine kayda değer bir külliyat oluştuğunu söyleyebiliriz.

Yalnızca politikanın dinden arınması değil, dinin de politika-dan arınması başka bir deyişle “sahici dindarlık” meselesi hem dünyada hem ülkemizde gittikçe ehemmiyet kazanan bir mesele haline geldi. “Sahte dindarlıkla sahici dindarlık birbirinden nasıl ayırt edilecek?” sorusu gündemde olan bir soru. Bu soru sahte mesih ve hakiki mesih meselesini de beraberinde davet eder. Yine tahakkümün dinsel ifadelerinin nasıl teşhis edileceği politik teori-de bugün en fazla dikkat çeken mevzulardan birisidir. En mühimi günümüzde meseleleri daha anlaşılır kılmak adına siyaset teorisyenleriyle teologlar arasında Batı’da ciddi bir entelektüel işbirliği

var! (Üzülerek ifade etmeliyim ki, böyle bir işbirliği ülkemizde tam anlamıyla yoktur. Batı entellektüelleri arasındaki bu işbirliğinin aksine ülkemiz akademik ve entelektüel hayatında ekseriyetle karşımıza çıkan - Voegelin'in deyişiyle - 'disipliner sofuluk' neredeyse hiç sorgulamadığımız ve modası geçmiş bir temayüldür). Bizim gibi modernleşmekte, sekülerleşmekte olan bir ülkede Batı'dan çıkan bu farklı seslere kulak vermemek, düşüncede meçhûl alanlar bırakmak, Batı'daki entelektüel tekâmülü hakkıyla takip etmemek artık kabil değildir.

Çağımız bir "post"lar çağıydı; post-yapısalcı, post-modern, post-seküler, post-temelcilik.. Batı'da modernitenin 'meta-anlatısı' meşruluğunu (post) modern, post-seküler düşünürler nezdinde çoktan kaybetti ve Aydınlanma'nın 'rasyonel toplum miti' çözüleli bir hayli zaman oldu. Nietzsche'den, Tocqueville, Vico, Schmitt ve Heidegger'e, Voegelin ve Taubes'den Strauss, Foucault, Rorty, Girard, Bauman ve Derrida'ya, Adorno'dan, Horkheimer ve Benjamin ve Hayek'e... fikirler tarihinin peşin hükümlere iltifat etmeyen filozofları ve entellektüelleri bu miti çözecek fikir değirmenine mütemadiyen kendi kovalarıyla su taşıdı. Fikirler resmi geçit töreninde, "Batı nihilizmi"nden (Nietzsche, Heidegger..) "Mesihçiliğin sekülerleşmiş versiyonu"ndan (Löwith, Voegelin, Aron, Gentile, Gray, Agamben..), "otoritenin mistik temeli"nden (Derrida), kutsalın modern dönemde yeniden tezahür edişinden, (Taubes, Girard..), "kutsalın direnişi"nden (Benjamin, Schmitt..), "kutsalın başkalaşmaları"ndan (Critchley, Eliade) dem vuruldu. Vahiy ve kıyamet fikrinin siyasallaştırılmasına yol açan, "Mesihçiliğin" yanısıra kökeninde teolojik olan "Kurtuluş" fikrine entelektüel vurgu belki de yüzyılın en mühim fenomenlerinden biriydi. Bu düşünürlere göre teoloji politikayı enfekte etmiş, kimilerine göre belki de hasta etmişti. Bu düşünürler aynı zamanda tenkit-

leriyle uykuya yatmış modern düşünceyi tekrar teyakkuza geçirip müşterek tek bir şeye işaret ettiler; “Modernitenin krizi” ne.

Buradaki düşünürlerin hareket noktası olan ve modernitenin krizine işaret eden temel soru şudur: özgürlük, eşitlik ve kardeşlik idealleriyle başlayan ve bilimi hakiki mürşit olarak kabul eden modernite yahut Aydınlanma nasıl oldu da nihilizm, teknolojik totalitarizm, kitlesel imha ve topyekün savaşla neticelendi? Bütün özgürleşme iddialarına rağmen nasıl oldu da hem düşüncenin hem de insan yaşamının bütün alanları kategorik bir hâkimiyete – teknolojik, politik ve spirütüel-ideolojik- girdi? Heidegger’e başvurursak, metafiziği güya kovan bir düşüncenin kendi özünü kavramakta başarısız olan bir “metafizik” olduğu nasıl keşfedildi ve bu ‘düşünülmemiş öz’ Batı’yı nasıl hâkimiyeti altına alarak belirledi?

Bu çalışmada Batı düşüncesinin mühim fikir adamlarını takiben ve onların görüşleri çerçevesinde modernitenin krizinin doğrudan doğruya dinsel bir boyuta sahip ve dinle alâkalı olduğu ileri sürülüyor. Ele alınan düşünürlerin temel eserlerinden hareketle modernite krizinin maddi bir kriz değil, spirütüel bir kriz olduğu tespit ediliyor. Kitapta çeşitli düşünürler nezdinde ele alınan temel problem şudur: Modernitenin (krizinin) dinsel arka planı ve din olgusuyla ilişkisi. Bu problem ele alınırken kitabın Giriş ve ilk bölümünde modernite kritiklerine ve modernite hakkındaki kimi değerlendirmelere yer verildi. İkinci bölümde ise Batı düşüncesinde mühim bir yere sahip üç önemli düşünürün, üç önemli çalışması merkeze alındı; Katolik âlim Henri de Lubac’ın eseri Humanist Ateizmin Draması, Alman-Yahudi düşünür Karl Löwith’in eseri Tarihte Anlam ve Yahudi Haham ve âlim, Jacob Taubes’nin eseri Batı Eskatolojisi. Her üç düşünür de müşterek bir şekilde eserlerinde modernitenin –teolojik – soy kütüğünü araştırıyor. Bir başka deyişle, “tarihin teolojik yorumu”nun soykütüğünü. Bu kontekste tarihe damgasını vurmuş şahsiyetleri ve düşünürleri, İncil’e

ait görüşleri tarihin karanlık dehlizlerine girerek tahlil ediyorlar; Yuhanna, İsa, Augustinus, Fioreli Joachim, Hegel, Marx, Comte, Kierkegaard, Nietzsche, ... Lubac'ın, Löwith'in ve Taubes'nin tarihsel-felsefî analizleri o kadar birbirine benziyor ki, insan kendisine acaba birbirlerini okumuşlar mıdır diye sormadan edemiyor. En azından Löwith ve Taubes'nin birbirlerinin eserleri üzerine övgü dolu sözler söylediklerini, Taubes'nin yazılarında Hıristiyan meslektaşısı Henri de Lubac'ın ismini zikrettiğini biliyoruz.

Elinizdeki çalışmada yukarıda adı zikredilen düşünürlerin “kısa” biyografileriyle birlikte eserlerindeki temel düşünceler fazla teferruata girilmeksizin ele alındı. Okuyucunun modernite hakkındaki klasik tezleri bildiği varsayıldı bu yüzden modernite hakkındaki klasik tezler modernite kritikleriyle birlikte işlenmedi. Yalnızca belli cins modernite kritiklerine yer verildi. Bu kritikler, devasa bir literatürü içine alan kritiklerin bütününe kapsamaz. Burada düşünürler nezdinde dile getirilen tezler modernite hakkındaki klasik tezleri öncelemez, fakat sonralar.

Çalışmamızda ele alınmak üzere bu üç âlimin tercih edilmesinin en mühim sebebi her birinin modernite-din meselesine müşterek alâkaları ve bu husus hakkındaki mütamayiz düşünceleridir. Zannımca Batı düşüncesine çalışmalarıyla damgasını vurmuş bu düşünürlerin eserlerinin henüz dilimize tercüme edilmemiş olması, daha ötede kendilerinin takdim edildiği çalışmaların noksanlığı, bu düşünürleri elinizdeki kısa ancak kapsamlı hususları ele alan çalışmada gündeme taşımak için kâfi sebeptir.

Biz müşterek noktaları vurgulasak da elbette bu düşünürlerin söyledikleri arasında fark yok değil, ancak bu farklar ayrı bir çalışmanın ve teferruatlı bir mütalâanın konusudur. Her bir düşünür üzerinde ayrı birer çalışma yapmak bu düşünürlerin temel eserlerini dilimize kazandırmak zarurîdir. Zira bu çalışmada bu

düşünürlerin eserlerinin tam olarak hakkı verilemedi. Bununla birlikte elinizdeki çalışma kısa hayat hikâyeleriyle birlikte onların düşüncelerine hiç olmazsa bir “giriş”, dilimizdeki mevcudiyetlerine yalnızca bir “vesile” sayılabilir. Düşünceleri arasındaki mühim farklılıklara rağmen Batı entelektüel ve spirütüel tarihini tahlil eden bu düşünürlerin üzerinde hemfikir oldukları temel hakikat şudur: “modernite bütün sekülerlik iddiasına rağmen dinler tarihinde bir fasıl ve tarihin yeni bir teolojik yorumundan başka bir şey değildir.”

Aynı zamanda bir tarih teorisinin de parçası olan “modernitenin tarihin ‘teolojik’ yeni bir yorumundan başka bir şey olmadığı” iddiası, bu son derece radikal iddia seküler kulaklara can sıkıcı ve kabul edilmez gibi gelebilir. Nitekim geliyor da. Ne yazık ki burada mevzu bahis edilen düşünürlerin eserleri bu can sıkıcı ihtimâli ve iddiayı netice olarak taşıyorlar. Modernitenin bir tür din ve felsefi antropoloji konteksinde insanın bir *homoreligiosus* olma ihtimâli ya da iddiası politikayla alâkalı ağır sonuçları da beraberinde getiriyor. Bilhassa dünyevî gücün rasyonel ve seküler temelde meşrulaştırılmasına ilişkin hususlarda ağır sonuçları... Sorulması gereken temel sual şudur: Kendisini modern, seküler, dünyevî ve laik adeden herhangi bir modern politik teori ve buna dayanan modern politik güç/iktidar muhtevâsındaki teolojik nüveyi görmezden gelerek artık kendisini seküler bir temelde nasıl meşrulaştırabilir?

Bu iddianın modernleşmeyi nihaî hedefi haline getirmiş ve âdeta bir ‘kurtuluş’ projesi olarak benimsemiş olan ülkemizin politik düşüncüsü, pratiği ve kurumları açısından da radikal neticeleri vardır. Politika ve inanç ikilemi tarihsel olarak yakamızı hiçbir şekilde bırakmayan bir meseledir. Cedlerimiz kurtuluşumuzu modernleşmekte gördüler ve hızla modernleş-tiril-dik. Devlet-i Aliye yıkıldıktan sonra kurulan yeni modern devlet eğer Aydınlanma ideallerine ve ‘seküler’ ilkelere dayanarak kendini var etmiş

ve meşru kılmışsa, Taubes'nin iddiası karşısında bu meşruluğunu nasıl devam ettirecektir? Modern cumhuriyet Aydınlanma düşüncesine dayanan sekülerlik iddiasını artık nasıl kabul ettirecektir? Taubes eserinde şunu iddia eder: "Aydınlanma Çağı tarihsel iddiasını Katolik Kilisesinden almıştır!"

Burada sorulması lüzumlu olan temel soru muhtemelen şudur: Hakikaten din insanın biricik mukadderatı mıdır? Kutsala başvurmaksızın herhangi bir meşru politik yapı kurulabilir mi? Kutsala bigâne politik bir teori ortaya konamaz mı? Bu içinden çıkılması güç pozisyondan çıkış belki de Taubes'nin şu temel iddiasını mecburen kabul etmemizden ve can acıtıcı keskinliği bu farkındalıkla biraz olsun törpülememizden geçiyor: "politik imaları olmayan teoloji olmadığı gibi teolojik varsayımları olmayan politik teori de olamaz." Politik olanda teolojik olanın mevcudiyetinin kabulü ve buna ilişkin bir farkındalık belki bizi bir nebze olsun 'objektif' kılabilir. En azından modern politikanın klasik filozoflarının olabildikleri kadar.

Modern demokrasinin dayandığı temel ilkeleri eserlerinde belirleyen Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi* adlı eserini yazarken dinsel bir otoriteye başvurmaksızın etkin bir politik meşruiyetin olamayacağını biliyordu. 'Genel İrade'nin hâkim kılınması için 'sivil bir din'e ihtiyaç vardı. Gerçekten de antiklerden beri kabul edilen siyasi prensibe göre politik bir cemaat olmaksızın siyasetten bahsetmek mümkün değildir. Politik bir cemaatin dinsel bir boyutunun, bir başka deyişle de politik bir teolojisinin olması cemaat üyelerinin bir arada kalabilmeleri ve müşterek bir kimliğe sahip olabilmeleri için zaruridir. Bu politik teoloji, dinin sahip olduğu muhtelif ritüelleri, inançları ve kutsallaştırmaları ihtiva eder. Rousseau'nun düşüncesindeki 'Genel irade', Tanrı'nın iradesine referans eden 'teolojik' bir kavramdır ve hakikatte ilâhi iradenin taklididir. O, İlâhi irâde gibi asla hata yapmaz. *Toplum*

Sözleşmesi'nin son kısmı bu yüzden yurttaşın devlet ile ilişkisini düzenleyen "sivil din" hakkındadır. Düşünce tarihinin labirentlerinde daha derinlere inelim; yoksa Rousseau'nun satır aralarından duyduklarımız Platon'un kahkahaları mıdır?

Son söz: Okuyucu bu çalışmada ele alınan üç düşünürün mevzu bahis edilen ana metinlerinin hap kadar kolay yutulacak metinler olmadıklarının şuurunda olmalıdır. Mümkünse metinlerin kendilerine ulaşarak derinlemesine bir refleksiyon şarttır. Metinde, kullanılan 'teoloji', 'din' (dünyevî dinler/ilâhi dinler ayrımını da içine almak üzere), 'metafizik', 'kutsal' gibi kavramlar arasındaki felsefî ayrımlar, sanki bu kavramlar birbirlerinin yerine kullanılıyormuş gibi görünse de aslında biraz felsefe okumuş herkesin malumudur. Hem çalışmanın önceden belirlenen hudutları hem de referansta bulunulan düşünürlerin eserlerinde meseleyi ele alış tarzları yüzünden bu ayrımları tafsilâtıyla ortaya koyarak bu metni yazmak ne yazık ki kabil olmadı. Politik teoloji meselelerinde mühim bir yer işgal eden ve başta Taubes olmak üzere, Agamben, Badiou, Derrida, Zizek gibi çağdaş düşünürlerin hakkında bolca kafa patlattığı Aziz Paulus meselesi ile alâkalı değerlendirmeler zevkle okuduğum halde gücüm yetmediği için çok istesem de metne dâhil edilemedi. Elinizdeki çalışmanın en önemli noksanlıklarından birisi Aziz Paulus hakkındaki bu değerlendirmelerin çalışmadaki yokluğudur çünkü Batı teolojisinde Hıristiyanlık'ı bir din olarak kuran ve Kilise'nin mücidi olarak da kabul edilen Aziz Paulus, Yahudilik ile Hıristiyanlık arasındaki en kuvvetli rabıttır. Dolayısıyla da Batı'daki düşünürler için politik-teolojik meseleler bakımından fevkalâde ehemmiyete sahiptir.

Gönül isterdi ki bu kitapta ele aldığım her bir düşünür için ayrı birer kitap ya da tafsilâtlı birer biyografi yazayım. Literatürdeki bir noksanlığı gidereyim. Lâkin bu şimdilik yalnızca bir ideal olabilirdi. Bu noksanlığa belki bir telâfi olur diye sonuç bölümünde ele aldığım dü-

şünürlerin müşterek yaklaşımlarını vurgulamanın yanısıra politik-teolojik meseleler üzerine okuduklarımdan hareketle genel bir değerlendirme yapmaya da çalıştım. Bununla birlikte politik-teolojinin kitap boyunca işlenen bakış açısına yöneltilen tenkitler, son derece şümüllü ayrı bir çalışma konusu olduğundan kitaba dâhil edilemedi.

Elinizdeki çalışmanın entelektüel kusurları, noksanlıkları ve hataları bana, bir muvaffakiyeti varsa eğer eserlerini ele aldığım düşünürlere ait. Bu çalışmada dile getirilen modernite-teoloji, politika-din telâkkisiyle alâkalı sosyolojik ve felsefî tespitler bizatihî benim tespitlerim değil, çalışmamda kendi kompozisyonumla ve yorumumla değerlendirdiğim yukarıda adı zikredilen düşünürlerin tespitleridir. Elbette bu kitap Batı düşüncesini anlamak için yalnızca bir vesile, bir giriştir. Politik-teolojinin, en temelde Platon'dan fakat çağdaş düşüncede bilhassa Carl Schmitt'en bu yana, entelektüellerin başına gittikçe daha fazla musallat olan, çözülmesi son derece güç problemlerine ve meselelerine hiçbir şekilde çözüm bulmayı amaçlamıyor. Kesinlikle bir hakikate ulaşma gayretinde de değil.

Avusturyalı polemikçi ve dâhi yazar Karl Kraus, hakikat hakkındaki o muhteşem aforizmalarının birinde “Hakikat, yıkarken tabakları kıran beceriksiz bir uşaktır” der. Kraus'un bu aforizmasında kullandığı Almanca kavram ‘Dienstbote’yi arzu edersek Türkçe'ye ‘hizmetkâr’ olarak da tercüme edebiliriz. Politik teoloji okumalarından elde edeceğimiz fikri hâsılat bizim ancak ‘hizmetkârımız’ olabilir. Bu yüzden elinizdeki çalışmada ileri sürülen tezler ulaşılmış birer hakikat, gaye veya hedef değil, Batı düşüncesini bilhassa da onun modern politik teorisini anlamada yalnızca bir köprü.

Denilir ki: Elçiye zeval olmaz!

Bengül Güngörmex

Mart 2014 - Bursa

Giriş: Modernitenin Politik Teolojisi

“Kabil’in zürriyeti, gökyüzüne tırman ve fırlat Tanrı’yı yeryüzüne!”

Habil ile Kabil, Baudelaire

“Siyaset olarak görünen ve kendini siyasal olarak gören şey, günün birinde aslında dinsel bir hareket olduğunu ifşa edecektir.”

Kierkegaard

“İlk Hıristiyan cemaatin nasıl bir şey olduğunu gözünüzde canlandırmak istiyorsanız, Uluslararası İşçiler Birliği’nin herhangi bir yerel örgütlenmesine bakınız.”

Ernest Renan

“SOSYOLOJİ” DER ÜNLÜ SOSYOLOG ANTHONY GIDDENS, kendisini “modernitenin bilimi olarak takdim etmiştir.” Çağımızın pek çok sosyoloğunun aşına olduğu üzere, sosyoloji Giddens’in dediği gibi ‘modernitenin bilimi’ ise ‘modernitenin kritikleri’nin de bilimi olmalıdır. Zira ‘modernite kritikleri’, ‘modernite’den ayrı düşünülemez. Modernite kendi kritiğini de iç-

Kaynakça

- Aidan Nichols OP, "Henri de Lubac: Panorama and Proposal", *New Blackfriars*, volume, 1915, 2011
- Babik Milan, "Nazizm as a Secular Religion", *History and Theory*, no.45, October, 2006
- Balthasar Hans Urs von, "Foreword", Henri de Lubac, *The Drama of Atheist Humanism*, Ignatius Press, San Francisco, 1998
- Barash Jeffrey Andrew, "The Sense of History: On the Political Implications of Karl Löwith's Concept of Secularization", *History and Theory*, 37, s.69-82
- Bauman Zygmunt, *Modernite ve Holocaust*, çev. Süha Sertabibođlu, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995
- Bauman Zygmunt, *Modernlik ve Müphemlik*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003
- Bauman Zygmunt, *Parçalanmış Hayat, Postmodern Ahlâk Denemeleri*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001
- Becker Carl Lotus, *The Heavenly City of the Eighteenth-century Philosophers*, Yale University Press, New Haven, 2003
- Bell Daniel M., Jr., "State and Civil Society", *The Blackwell Companion to Political Theology*, Ed. Peter Scott and William T. Cavanaugh, Blackwell Publishing, U.S.A, 2004

- Berdyaev Nicolas, *The Origin of Russian Communism*, The University of Michigan Press, USA, 194
- Bierstedt Robert, "18.Yüzyılda Sosyolojik Düşünce", çev. Uygur Kocabaşoğlu, Tom Bottomore, Robert Nisbet, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, V Yayınları, Ankara, 1990
- Bloch Ernst, *Umut İlkesi I.II*, çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007-2012
- Bloch Ernst, *Thomas Münzer als Theologe der Revolution*, Suhrkamp, Frankfurt, 1977
- Boehm Rudolf, "Karl Löwith und das Problem der Geschichtsphilosophie", *Zeitschrift für philosophische Forschung*, Bd.10, 1956, s. 94-109
- Boersma Hans, "Nature and the Supernatural in la nouvelle théologie: The Recovery of a Sacramental Mindset", New Blackfriars, The Dominican Council, Blackwell Publishing, Oxford, 2011
- Boersma Hans, "Sacramental Ontology: Nature and the Supernatural in the Ecclesiology of Henri de Lubac", *Journal Compilation, The Dominican Council*, Blackwell Publishing, Oxford, 2007
- Caputo John D., *On Religion: Thinking in Action*, Routledge, London, New York, 2001
- Cavanaugh William T., "Church", *The Blackwell Companion to Political Theology*, Ed.
- Peter Scott and William T. Cavanaugh, Blackwell Publishing, U.S.A, 2004
- Cevizci Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005
- Cohn Norman, *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages*, Oxford University Press, New York, 1961
- Comte Auguste, *The Positive Philosophy*, AMS Press, New York, 1974
- Danzer G., *Wer sind wir? – Auf der Suche nach der Formel des Menschen*, Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, 2011
- Derrida Jacques, *Marx'ın Hayaletleri*, çev. Alp Tümertekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001
- Dictionary of Biblical Criticism and Interpretation*, ed. Stanley E Porter, Routledge, London, New York, 2007

- Doyle Dennis M., "Henri de Lubac And The Roots Of Communion Ecclesiology", *Theological Studies*, vol.60, 1999
- Dupré Louis, "Introduction to the 2000 Edition", Henri de Lubac, S.J., *Augustinianism and Modern Theology*, The Crossroad Publishing Company, New York, 2000
- Eisenstadt S.N., *Fundamentalism, Sectarianism, and Revolution: The Jacobin Dimensions of Modernity*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999
- Feuerbach Ludwig, *The Essence of Christianity*, trans. George Eliot, Prometheus Books, New York, 1989
- Feuerbach Ludwig, *The Essence of Religion*, trans. Alexander Loos, Prometheus Books, New York, 2004
- Fonrobert Charlotte, Engel Amir, "Preface to English Edition", Jacob Tabubes, *From Cult to Culture: fragments toward a critique of historical reason*, Stanford University Press, California, 2010
- Fornari Guisepppe, "Figures of Anti-Christ: The Apocalypse and Its Restraints in Contemporary Political Thought", *Journal of Violence, Mimesis and Culture*, vol.17, 2010
- Gay Peter, *The Enlightenment: An Interpretation, The Rise of Modern Paganism*, Vintage Books, New York, 1968
- Gillespie Michael Allen, *Hegel, Heidegger and the Ground of History*, Chicago Press, USA, 1984
- Gillespie Michael Allen, *The Theological Origins of Modernity*, Chicago Press, Chicago, 2008
- Gray John, *Black Mass: Apocalyptic Religion and the Death of Utopia*, London: Allen Lane, Penguin, 2007
- Gray John, *Kara Ayın: Apokaliptik Din ve Ütopyanın Ölümü*, çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013,
- Gray John, *Saman Köpekler, İnsanlar ve Diğer Hayvanlar Üzerine Düşünceler*, çev. Dilek Şendil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008
- Grumett David, "Eucharist, Matter and the Supernatural: Why de Lubac Needs Teilhard", *International Journal of Systematic Theology*, vol.10, 2008
- Güngörmez Bengül, *Eric Voegelin, İnsanlık Draması, Din-Politika İlişkileri*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2011

- Habermas Jürgen et al. *An Awareness of What is Missing: Faith and Reason in a Post-Secular Age*, Polity Press, Cambridge, 2010
- Habermas Jürgen, "Karl Löwith: Stoic Retreat from Historical Consciousness", *Philosophical-Political Profiles*, MIT Press, Cambridge, 1983, s. 79-98
- Habermas Jürgen, *Der philosophische Diskurs der Moderne: Zwölf Vorlesungen*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1985
- Habermas Jürgen, *Der philosophische Diskurs der Moderne: Zwölf Vorlesungen*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1985
- Habermas Jürgen, *Doğalcılık ve Din Arasında, Felsefî Denemeler*, çev. Ali Nalbant, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009
- Habermas Jürgen, "On the Relations Between the Secular Liberal State and Religion", *Political Theologies: Public Religions in a Post-Secular World*, ed. Hent de Vries, Lawrence E. Sullivan, Fordham University Press, New York, 2006
- Habermas Jürgen, Modernity versus Postmodernity, *New German Critique*, Special Issue on Modernism, No: 22, Winter, 1981
- Habermas Jürgen, *The Philosophical Discourse of Modernity*, Polity Press, UK, 1987
- Hall John R., *Apocalypse; From Antiquity to the Empire of Modernity*, Polity Press, USA, 2009
- Hardt Michael, Negri Antonio, İmparatorluk, Ayrıntı Yayınları, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, 2003
- Martin Heidegger, *Nietzsche*, Zweiter Band, Neske, 1961
- Heidegger Martin, *Nietzsche*, vol.3-4, ed. David Farrel Krell, Harper San Francisco, 1991
- Henrich Dieter, "Sceptico Sereno", *Natur und Geschichte, Karl Löwith zum 70*, ed. H. Braun, Stuttgart, Geburtstag, Kohlhammer, 1967
- Heuer Andreas, *Nachdenken über Geschichte: Hegel, Droysen, Troeltsch, Löwith, Strauss*, Wissenschaftliche Abhandlungen und Reden zur Philosophie, Politik und Geistesgeschichte, Band 73, Duncker&Humblot, Berlin,
- Hof Ulrich im, *Avrupa'da Aydınlanma, Avrupa'yı Kurmak*, çev. Şebnem Sunar, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1995

- Hollon Bryan C., *Ontology, Exegesis, and Culture in the Thought of Henri de Lubac*, Yayınlanmamış doktora tezi, 2006
- Huehnelth-Leddihn Eric von, *Leftism, From de Sade and Marx to Hitler and Marcuse*, Arlington House Publishers, New Rochelle, New York, 1974
- Jenkins Keith, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, çev. Bahadır Sina Şener, Dost Kitabevi, Ankara 1997
- Jenson Robert W., "Eschatology", *The Blackwell Companion to Political Theology*, Ed. Peter Scott and William T. Cavanaugh, Blackwell Publishing, U.S.A, 2004
- Kahn Victoria, *Political Theology and Liberal Culture: Strauss, Schmitt, Spinoza and Arendt*, *Political Theology and Early Modernity*, ed. Graham Hammill, Julia Reinhard Lupton, The University of Chicago Press, Chicago, London, 2012
- Kahn Victoria, "Introduction", *The Future of Illusion: Political Theology and Early Modern Texts*, The University of Chicago Press, Chicago, London, 2014
- Kroll Joe Paul, *A Human End To History? Hans Blumenberg, Karl Löwith and Carl Schmitt on Secularization and Modernity*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Princeton University, USA, 2010
- Kurtuluş Teolojisi*, ed. Christopher Rowland, çev. Fatih Karakaya, Sevinç Altınçekiç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011
- Lacroix Jean, *The Meaning of Modern Atheism*, Macmillan Company, New York, 1966
- Larsen Sean, "The Politics of Desire: Two Readings of Henri de Lubac on Nature and Grace", *Modern Theology*, vol. 29, 2013
- Lebrun Richard, "Joseph de Maistre: How Catholic a Reaction?", *Canadian Catholic Historical Association, CCHA Study Sessions*, no: 34, 1967
- Löwith Karl, "Christentum und Geschichte", *Numen*, vol.2, 1955
- Löwith Karl, "Die Dynamik der Geschichte und der Historismus", *Eranos Jahr-buch*, XXI, Zurich, Reinverlag, 1952
- Löwith Karl, *From Hegel to Nietzsche: The Revolution in Nineteenth-Century Thought*, Columbia University Press, New York, 1989
- Löwith Karl, *Heidegger-Denker in Dürftiger Zeit*, Samtliche Schriften, Band 8, J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, 1984

- Löwith Karl, *Jacob Burckhardt. Der Mensch inmitten der Geschichte*, (1936), Stuttgart, Kohlhammer, 1966
- Löwith Karl, *Martin Heidegger and European Nihilism*, Columbia University Press, New York, 1995
- Löwith Karl, *Meaning in History, The Theological Implications of the Philosophy of History*, Chicago Press, Chicago, 1950
- Löwith Karl, *My Life in Germany Before and After 1933 A Report*, trans. Elizabeth King, The Athlone Press, London, 1994
- Löwith Karl, *Weltgeschichte und Heilgeschehen. Zur Kritik der Geschichtsphilosophie*, Samtliche Schriften Band 2, Stuttgart, 1983
- Löwy Michael, *Dünyayı Değiştirmek Üzerine, Karl Marx'tan Walter Benjamin'e Siyaset Felsefesi Denemeleri*, çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993
- Löwy Michael, *Marksizm ve Din: Kurtuluş Teolojisi Meydan Okuyor*, çev. İrfan Cüre, Belge Yayınları, İstanbul, 1990
- Lubac Henri de, *Augustinianism and Modern Theology*, Herder and Herder, New York, 1965,
- Lubac Henri de, *Catholicism*, Burns and Oates, London, 1950
- Lubac Henri de, *Paradoxes of Faith*, Ignatius, San Francisco, 1987
- Lubac Henri de, *The Discovery of God*, William B. Eerdmans Publishing Company, Michigan, 1996
- Luxemburg Rosa, "Din ve Sosyalizm", *Sol İlahiyat, Dini Soldan Okumak*, çev. Kâzım Özdoğan, derleyenler; Kâzım Özdoğan, Derviş Aydın Akkoç, Birikim Yayınları, İstanbul, 201
- Maidan Michael, *Philosophy in Review* XXX, no: 6, 2010
- Maistre Joseph de, *Oeuvres Complètes*, 14 vols, Lyons, 1884-1893
- Marcellino D'Ambrosio, http://www.crossroadsinitiative.com/library_author/131/Henri_de_Lubac.html
- Marx Karl, "Toward the Critique of Hegel's Philosophy of Right", 1844, *Marx and Engels, Basic Writings on Politics and Philosophy*, ed. Lewis S. Feuer, Collins Fontana, Londra, 1969
- Meriç Cemil, *Mağaradakiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.115

- Milbank John, "Henri de Lubac", *The Modern Theologians, An Introduction to Christian Theology since 1918* içinde, ed. D.F. Ford ve R. Muers, Blackwell Publishing, USA, 2005
- Milbank John, *Theology and Social Theory; Beyond Secular Reason*, Blackwell Publishing, USA, 2006
- Mouffe Chantal, "Religion, Liberal Democracy, and Citizenship", *Political Theologies: Public Religions in a Post-Secular World*, ed. Hent de Vries, Lawrence E. Sullivan, Fordham University Press, New York, 2006
- Nancy Jean-Luc, "Church, State, Resistance", *Political Theologies: Public Religions in a Post-Secular World*, ed. Hent de Vries, Lawrence E. Sullivan, Fordham University Press, New York, 2006
- Negri Antonio, "The Eclipse of Eschatology: Conversing with Taube's Messianism and the Common Body", *Political Theology*, 2010
- Nietzsche Friedrich, *The Gay Science*, Vintage Books, New York, 1974
- Nisbet Robert A, *The Sociological Tradition*, Basic Books Inc. Publishers, New York 1966
- Nisbet Robert, *History of the Idea of Progress*, Transaction Publishers, New Brunswick, London, 2009
- O'Sullivan Noel, "Henri de Lubac's Surnaturel: An Emerging Christology", *Irish Theological Quarterly*, vol.72, 2007
- Petropulos William, *Beyond Max Weber's Value Free Science: Philosophical Anthropology and Religious Experience: A Study of Helmuth Plessner and Eric Voegelin*, Occasional Papers, Eric Voegelin Archiv, Ludwig Maximilians Universität, München, 2006
- Phillips Elizabeth, *Political Theology: A Guide For The Perplexed*, T&T Clark International, New York, 2002
- Religionstheorie und politische Theologie*, Ed. Jacob Taubes, Vol 1, *Der Fürst dieser Welt. Carl Schmitt und die Folgen*; Vol 2, *Gnosis und Politik*, Vol 3, *Theokratie*, Wilhelm Fink Verlag, München, 1983-1987
- Riesterer Berthold P., *Karl Löwith's View of History: A Critical Appraisal of Historicism*, Martinus Nuhoff, The Hague, Netherlands, 1969
- Rorty R. & Vattimo G., *Dinin Geleceği*, çev. Rahmi G. Öğdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005

- Rousseau Jean-Jacques, *The Social Contract and The First and Second Discourses*, Ed. Susan Dunn, Yale University Press, New Haven, London, 2002
- Rust Jennifer, "Political Theologies of the Corpus Mysticum: Schmitt, Kantorowicz, and de Lubac", *Political Theology and Early Modernity*, ed. Graham Hammill, Julia Reinhard Lupton, The University of Chicago Press, Chicago, London, 2012
- Schmitt Carl, *Carl Schmitt – Briefwechsel mit einem seiner Schuler*, Akademie Verlag, 1995
- Schmitt Carl, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, çev. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitabevi, Ankara, 2005
- Schumpeter Joseph A., *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*, çev. Hasan İlhan, Alter yayınları, 2012
- Schwaabe Christian, *Krisenbewusstsein und Krisendiskurse in der unver-söhnten Moderne*, Voegeliniana, No.71, Occasional Papers, Eric-Voegel-in-Archiv an der Ludwig-Maximilians- Universität, München, 2008
- Shafarevich Igor, *The Socialist Phenomenon*, Harper & Row, 1980
- Shakespeare William, *Macbeth*, çev. Bulent Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003
- Simmel George, *Modern Kültürde Çatışma*, çev. Tanıl Bora, Nazire Kalaycı, Elçin Gen, İletişim Yayınları, 2012
- Spinoza Benedictus, *Teolojik-Politik İnceleme*, Dost Kitabevi, Ankara, 2010
- Taubes Jacob, "On the Nature of the Theological Method: Some Reflections on the Methodological Principles of Tillich's Theology", *The Journal of Religion*, vol.34, No.1, Jan. 1954
- Taubes Jacob, "Dialectic and Analogy", *The Journal of Religion*, vol.34, No.2, Apr.1954
- Taubes Jacob, "Notes on Ontological Interpretation of Theology", *The Review of Metaphysics*, Vol.2, No:8, Jun. 1949
- Taubes Jacob, "The Price of Messianism", *Journal of Jewish Studies*, vol.33, Issue: 1-2, 1982, 595-600
- Taubes Jacob, "The Realm of Paradox", *The Review of Metaphysics*, vol.7, No.3, Mar.1954, s.481-483

- Taubes Jacob, "Theodicy and Theology: A Philosophical Analysis of Karl Barth's Dialectical Theology, *The Journal of Religion*, vol.34, No.4, Oct.1954
- Taubes Jacob, "Theology and Political Theory", *Social Research*, vol. 22, No.1, Spring, 1955, s.57-58
- Taubes Jacob, *Abendländische Eschatologie*, Matthes&Seitz Verlag, München, 1991
- Taubes Jacob, *Ad Carl Schmitt. Gegenstrebigte Fügung*, Merve Verlag, 1987
- Taubes Jacob, *Occidental Eschatology*, "Preface", David Ratmoko, Stanford University Press, California, 2009
- Taubes Jacob, *The Political Theology of Paul*, Stanford University Press, 2004
- Taubes Jacob, *To Carl Schmitt: Letters and Reflections*, Columbia University Press, New York, 2013
- Taubes Jacob, *Vom Kult zur Kultur: Bausteine zu einer Kritik der historischen Vernunft: gesammelte Aufsätze zur Religions- und Geistesgeschichte*, Wilhelm Fink Verlag, 1996
- Terpstra Marin, Wit Theo de, "'No Spiritual Investment in the World as It is": Jacob Taubes's Negative Political Theology", *Flight of the Gods, Philosophical Perspectives on Negative Theology*, ed. Ilse N. Bulhof, Laurens ten Kate, Fordham University Press, New York, 2000
- The Cambridge Dictionary of Christian Theology*, Ed. Ian A. McFarland, David A.S. Fergusson, Karen Kilby, Iain R. Torrance, Cambridge University Press, New York, 2011
- The Politics to Come, Power, Modernity and the Messianic*, ed. Arthur Bradley, Paul Fletcher, Continuum International Publishing Group, London, New York, 2010
- Tillich Paul, *Das Dämonische: Ein Beitrag zur Sinndeutung der Geschichte*, 1926
- Toscano Alberto, *Fanatizm: Bir Fikrin Kullanımları Üzerine*, çev. Barış Özkul, Metis Yayınları, İstanbul, 2013
- Toulmin Stephen, *Kozmopolis, Modernite'nin Gizli Gündemi*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002

- Trinkaus Charles, "Italian Humanism and Scholastic Theology", *Renaissance, Humanism: Foundations, Forms, and Legacy*, ed. Albert Rabil, vol.3, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1988
- Totalitarianism and Political Religions: Concepts For The Comparison of Dictatorships*, vol. II, ed. Hans Maier, Jodi Bruhn, Roudledge, London, New York, 2007
- Versluis Arthur, *The New Inquisitions Heretic-Hunting and the Intellectual Origins of Modern Totalitarianism*, Oxford University Press, New York, 2006
- Vico Giambattista, *New Science*, Penguin Books Limited, UK, 1999
- Voderholzer Rudolf, Miller Michael J., *Meet Henri de Lubac*, Ignatius Press, San Francisco, 2007
- Voegelin Eric, "Apostasy", *History of Political Ideas, cilt VI, Revolution and the New Science*, Ed. Barry Cooper, University of Missouri Press, Columbia and London, 1998
- Voegelin Eric, *Die Politischen Religionen*, Wilhelm Fink Verlag, München, 1993
- Voegelin Eric, *Geschichtsphilosophie, Vorlesung im Sommersemester 1965 an der Ludwig-Maximilians-Universität München*, Occassional Papers, No.68, Teil I, München, 2011
- Voegelin Eric, *Renaissance and Reformation, History of Political Ideas*, Vol.IV, Ed. David L. Morse ve William M. Thompson, University of Missouri Press, Columbia, London, 1998
- Voegelin Eric, *The Later Middle Ages, History of Political Ideas*, cilt III, ed. David Walsh, University of Missouri Press, Columbia, London, 1998
- Voegelin Eric, *The New Science of Politics; An Introduction*, The University of Chicago Press, Chicago, Illinois, 1952
- Voegelin Eric, *Die Neue Wissenschaft der Politik*, Wilhelm Fink Verlag, München, 2004
- Volin Richard, *Heidegger'in Çocukları, Hannah Arendt, Karl Löwith, Hans Jonas ve Herbert Marcuse*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2012
- Weber Max, "Meslek Olarak Bilim", *Sosyoloji Yazıları*, Deniz Yayınları, İstanbul, 2008